

ENVIRONMENTÁLNA BEZPEČNOSŤ

Katarína JELŠOVSKÁ, Eva MIKULOVÁ¹,

SUMMARY:

This article deals with increasing importance of environmental security resulting from many new environmental risk, which consequences are often even more extensive compare to impacts of war. We can perceive the importance of environmental security for example through present problems with unwholesome water. Currently, the noxious water is source of many fatalities all over the world. In this article we also emphasize the significance of common approach to environmental security definition.

ÚVOD

Medzi najfrekvencovanejšie termíny spoločenských vied sa v posledných rokoch zaradil termín bezpečnosť. V komplexnom chápaní bezpečnosti je v súčasnosti dôležitý najmä odklon od prevažne vojenského pohľadu na bezpečnosť štátu a zvyrazňovanie nevojenských rizík a hrozieb. Tento odklon od tradičného vnímania bezpečnosti je spôsobený zvyšujúcimi sa dôsledkami nevojenských rizík (Kampová, 2008). Ako príklad môžeme uviesť niekoľko desiatok miliónov mŕtvych ľudí, ktorí zomreli na následky hladu alebo nedostatku nezávadnej vody. Znamená to, že degradácia životného prostredia začína prevyšovať aj ničivé účinky vojen. Okolo polovice svetovej populácie nemá primeraný prístup k nezávadnej vode, spory o vodu sa vedú všade na svete a patria ku kľúčovým otázkam aj v prípade konfliktov na Blízkom východe.

S degradáciou prostredia súvisí aj vysoká emigrácia z postihnutých oblastí. Kým počet politických utečencov sa odhaduje na 15 miliónov, počet environmentálnych utečencov sa odhaduje na 10 až 100 miliónov. Tento počet bude vzrastať v súvislosti s globálnym otepľovaním a následnou zmenou klímy a zmenšovaním zdrojov vody. Napríklad zvýšené riziko záplav postihne stovky miliónov ľudí, ktorí obývajú nízko položené pobrežné oblasti. To bude znamenať obrovský vzrast environmentálnej, sociálnej a ekonomickej záťaže pre hostiteľské krajiny. Ak teda

rozmyšľame o ekologickej bezpečnosti v environmentálnom a sociálnom kontexte, potom súčasné zhoršovanie životného prostredia predstavuje väčšiu hrozbu pre obyvateľstvo planéty ako ozbrojená armáda.

POTREBA JEDNOTNÉHO PRÍSTUPU K ENVIRONMENTÁLNEJ BEZPEČNOSTI

V priebehu 90-tych rokov a v tomto tisícročí sa k pojmu environmentálna bezpečnosť prihlásili mnohé štáty aj medzinárodné organizácie ako sú NATO, OSCE, UNEP, UNECE, OECD, Svetová banka a ďalšie. V súčasnosti prakticky nie je významnejšia organizácia či inštitúcia na medzinárodnej úrovni, ktorá by existenciu environmentálnej bezpečnosti a jej význam pre stabilitu spoločnosti i ekonomický rozvoj spochybňovala. Tiež nedávne historické príklady environmentálne spôsobených kríz alebo naopak kríz spoločnosti vyvolávajúcej degradáciu životného prostredia význam environmentálnej bezpečnosti zdôrazňujú.

Pre oblasť týkajúcu sa environmentálnej bezpečnosti sú prioritné legislatívne nástroje, ktorými sú národné či nadnárodné zákony a predpisy, týkajúce sa ochrany životného prostredia. V podmienkach SR sú to napríklad: Zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí, Zákon č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny, zákony o ochrane jednotlivých zložiek životného prostredia (ochrana vôd, ovzdušia, pôdy...), Zákon č. 24/2006 Z.z.

¹ Katarína Jelšovská, Ing. PhD., Matematický ústav, Slezská univerzita v Opavě, na Rybníčku 1, 746 01 Opava, e-mail: Katarina.Jelsovska@math.slu.cz, Eva Mikulová, Ing., Laboratoř výzkumu a managementu rizik, Fakulta bezpečnostního inženýrství, Vysoká škola Báňská, Lumírová 13, 700 40 Ostrava Výškovice, e-mail: Eva.Mikulova@vsb.cz

o posudzovaní vplyvov na životné prostredie (EIA), Smernica Rady 96/82/EC o kontrole nebezpečenstiev veľkých havárií vrátane nebezpečných látok (SEVESO II).

V oblasti environmentálnej bezpečnosti boli na svetovej úrovni podpísané napr. tieto medzinárodné zmluvy: Aarhuský dohovor (Medzinárodný dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia), Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní, Rámcový dohovor OSN o klimatických zmenách, Kjótsky protokol k rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy, Montrealský protokol o látkach, ktoré poškodzujú ozónovú vrstvu, Ramsarský dohovor o mokradiach (Dohovor o mokradiach majúcich medzinárodný význam predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva), Washingtonský dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín, Berlínsky dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných a mnoho iných.

Z uvedených príkladov je zrejmé, že oblasť environmentálnej bezpečnosti sa dotýka všetkých oblastí ľudskej činnosti, ktoré sú akýmkoľvek spôsobom vo vzťahu k životnému prostrediu. Preto vzniká naliehavá potreba vytvoriť všeobecne platnú definíciu environmentálnej bezpečnosti.

Vo svete sa komplexným zhodnotením definícií environmentálnej bezpečnosti zaoberá The Millennium Project. The Millennium Project prebieha od roku 1996 pod patronátom Americkej rady pre Univerzitu OSN - American Council for The United Nations University, ktorá celý projekt koordinuje v spolupráci so Smithsonian Institution vo Washingtone a The Futures Group International. Prípravné práce projektu začali už v roku 1992.

Jedným z cieľov tohto projektu bolo zhodnotiť pomocou dotazníkov súčasné definície pojmu Environmental Security. Pre názornosť je nižšie uvedených 5 definícií environmentálnej bezpečnosti, ktoré sú zoradené vzostupne podľa výšky ohodnotenia stanoveného na Environmental Security Panel, kde boli tieto prezentované. Definície environmentálnej bezpečnosti sú nasledovné (The Millennium Project, 2008):

„Environmentálna bezpečnosť je relatívna bezpečnosť verejnosti pred environmentálnymi

hrozbami zapríčinenými prírodnými alebo ľudskými procesmi, spôsobenými neznalosťou, nehodou, zlým riadením alebo návrhom riadenia a má pôvod vnútri alebo za štátnymi hranicami.“

„Environmentálna bezpečnosť je stav dynamiky životného prostredia ľudí, ktorý zahŕňa obnovenie poškodenia životného prostredia spôsobené vojenskými zásahmi, melioráciami nedostatočných zdrojov, environmentálnou degradáciou a biologickými hrozbami, ktoré môžu viesť k sociálnym nepokojom a konfliktom“.

„Environmentálna bezpečnosť je cyklus premeny prírodných zdrojov v produkty, odpad a prírodné zdroje spôsobmi, ktoré podporujú sociálnu stabilitu“.

„Environmentálna bezpečnosť je zachovanie fyzického životného prostredia spoločnosti pre jej potreby bez znižujúcej sa prirodzenej zásoby“.

„Environmentálna bezpečnosť je nezávislosť od sociálnej nestability, ktorá vedie k environmentálnej degradácii“.

Aj keď je tento pojem používaný od čias Studenej vojny, v mnohých štátoch nie je jasne definovaný. Len niektoré krajiny majú oficiálnu definíciu environmentálnej bezpečnosti. Podľa The Millennium Project medzi krajiny, ktoré takúto definíciu majú patria Ruská federácia, Spojené štáty americké, ktoré majú niekoľko pracovných definícií, Argentína a India. Čína, Austrália a Maďarsko vyhlásili, že ich vlády práve na definícii pracujú.

S cieľom zjednotiť výklad odborných termínov a ustáliť odbornú terminológiu bol na Slovensku vytvorený Terminologický slovník krízového riadenia, ktorý spracoval odborný kolektív spracovateľov Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v súčinnosti s Kanceláriou Bezpečnostnej rady SR, Ministerstvom hospodárstva SR, ostatnými ministerstvami a ústrednými orgánmi štátnej správy.

Slovník obsahuje výber kľúčových a najčastejšie používaných termínov z jednotlivých oblastí bezpečnosti štátu a krízového riadenia. V tomto dokumente sa termín environmentálna bezpečnosť nenachádza. Ale napríklad v Českej republike sa v Terminologickom slovníku pojmov z oblasti krízového řízení a plánování obrany státu spracovaný Ministerstvom vnútra pojem

environmentálna bezpečnosť nachádza a je definovaná ako „stav, kedy ľudská spoločnosť a ekologický systém na seba vzájomne pôsobia trvalo udržateľným spôsobom, jednotlivci majú dostatočný prístup ku všetkým prírodným zdrojom a existujú mechanizmy na zvládanie kríz a konfliktov priamo či nepriamo spojených so životným prostredím. V tomto stave sú minimalizované riziká a ohrozenia spojené so životným prostredím a spôsobené prírodnými alebo spoločnosťou vyvolanými procesmi či už zámerne, nezámerné alebo následkom nehody. Tieto hrozby môžu zapríčiniť alebo zhoršovať už existujúce sociálne napätie alebo ozbrojený konflikt. Absolútna väčšina z nich nerešpektuje štátne hranice a často môže pôsobiť globálne“ (Terminologický slovník pojmov z oblasti krízového riadenia a plánovania obrany štátu, 2004). Z tejto definície a jej použitia je zrejmé, že vychádza z požiadaviek kladených na definíciu environmentálnej bezpečnosti stanovenými v The Millennium Project.

Definíciu environmentálnej bezpečnosti je však možné nájsť v Terminológii bezpečnostného manažmentu, čo je výkladový slovník Katedry bezpečnostného manažmentu Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity. Definícia sa úplne zhoduje s českou verzou,

no je „skrátená“ o posledné dve vety, zrejme kvôli všeobecnosti. Z pohľadu environmentálnych konfliktov je však táto verzia definície neúplná.

ZÁVER

Ako je zrejmé z tohto článku, v medzinárodnom meradle zatiaľ chýba jasná, zrozumiteľná a stručná definícia environmentálnej bezpečnosti a takáto definícia chýba aj na našej národnej úrovni. Práve z tohto dôvodu sa v Českej republike pod vedením pracovníkov Ministerstva životného prostredia ČR zišla skupina expertov v diskusii, ktorej cieľom bolo zohľadniť ako bezpečnostné tak aj environmentálne aspekty bezpečnosti životného prostredia a tiež okrem iného aj navrhnúť definíciu environmentálnej bezpečnosti. Na území Slovenskej republiky zatiaľ takéto aktivity chýbajú.

Tento článok vznikol za podpory interného grantu č. 023/2101/BI0239061 „Návrh systematické metódy analýzy rizík súvisiacej s únikom metanu z podzemí“ Fakulty bezpečnostného inžinierstva Vysoké školy báňské Technické univerzity Ostrava.

LITERATÚRA

- [1] HOMER-DIXON, T. F.: On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. In: International Security. Vol. 16, No. 2. Trudeau Centre for Peace and Conflict Studies, University of Toronto. [online]. [citované 18. marec 2009]. Dostupné na: <<http://www.library.utoronto.ca/pccs/thresh/thresh1.htm>>, 1999.
- [2] KAMPOVÁ, K.: Identifikácia a analýza rizík v spoločenskej praxi: dizertačná práca, V Žiline: Žilinská univerzita, Fakulta špeciálneho inžinierstva, 2008.
- [3] LOVEČEK, T., RISTVEJ, J.: Protection of life and property of strategic infrastructure endangering environment. In: Ecology & Safety Journal. International Scientific Publications. Vol. 2. Published by Info Invest, Bulgaria. 2008. ISSN 1313-2563.
- [4] MIKOLAJ, J. – HOFREITER, L. – MACH, V. – MIHÓK, J. – SELINGER, P.: Terminológia bezpečnostného manažmentu, výkladový slovník. Košice: Multiprint, s. r. o., 2004. ISBN 80-969148-1-2.
- [5] ŠIMÁK, L. a kol.: Terminologický slovník krízového riadenia. [online]. Žilina: Fakulta špeciálneho inžinierstva, ŽU, 2005. [citované 15. marec 2009]. Dostupné na: <<http://fsi.utc.sk/kkm/publikacie/tskr.pdf>> 2005, ISBN 80-88829-75-5.
- [6] Terminologický slovník pojmov z oblasti krízového riadenia a plánovania obrany štátu. [online]. Praha: Ministerstvo vnútra České republiky, Odbor Bezpečnostní politiky. [citované 15. marec 2009]. Dostupné na: <<http://www.mvcr.cz/hasici/planovani/metodiky/termslov.pdf>>, 2004.
- [7] The Millennium Project. [online]. [citované 27. február 2009]. Dostupné na: <www.acunu.org/millennium/es-2def.html>.